



## Informacinės konkurencijos analizė

### Ukrainos krizės metu

Projekto „Mokslo pieva“ ataskaita

*Komandos vadovai:*

Justina Mandravickaitė

Dovilė Jakniūnaitė

*Tyrimą atliko:*

Karolina Rybačiauskaitė

Agnė Gecevičiūtė

Deimantė Tamutytė

Justinas Blūdžius

Vilnius, 2014

Sparčiai vystantis informacijos pateikimo būdams ir priemonėms, didėja ir jos poveikis visuomenei, formuojant viešąją nuomonę. Platus ir greitas informacijos sklidimas gali tapti galingu įtikinėjimo įrankiu. Todėl socialiniuose moksluose vis dažniau tyrinėjamas socialinės ir politinės kontrolės, pasitelkiant masinės komunikacijos priemones, reiškinys.

**Tyrimo objektas** – informacinė konkurencija žiniasklaidoje (viešojoje erdvėje) Ukrainos įvykių metu kaip informacinių atakų prielaida.

**Tyrimo tikslas ir uždaviniai** – ištirti, kaip „skirtingos pusės“ aprašo, formuoja 2013 m. pabaigos – 2014 m. pradžios įvykius Ukrainoje, aptikti ir apibūdinti informacinių atakų požymius.

**Tyrimo laikotarpis** – nuo 2013 m. lapkričio 21 d. (Maidano įvykių pradžia) iki 2014 m. balandžio 1 d. (Krymo judėjimo pradžia).

**Tyrimo šaltiniai** – keturi žiniasklaidos šaltiniai iš skirtingų šalių: 1) „Day Kiev“ (www.day.kiev.ua/en) iš Ukrainos, 2) „Russia Today“ (www.rt.com) iš Rusijos, 3) „BBC“ (www.bbc.co.uk) iš Didžiosios Britanijos ir 4) „Delfi“ (www.delfi.lt) iš Lietuvos. Didžiosios Britanijos ir Lietuvos šaltiniai pasirinkti pagal jų populiarumą<sup>1</sup>. „Day Kiev“ ir „Russia Today“ parankūs analizės tikslams, kadangi pateikia informaciją ir anglų kalba, todėl darome prielaidą, kad jų pranešimai yra skirti ir Vakarų auditorijai. Tam, kad tyrimas vyktų kokybiškai, rinkomės tuos šaltinius, kurie suteiktų prieigą prie visateksčių duomenų.

#### **Tyrimo metodologija**

Masinės komunikacijos terminą pirmasis įvedė Haroldas Lasswellas praėjusio amžiaus penktajame dešimtmetyje, kalbėdamas apie vyriausybės naudojamą propagandą Antrojo pasaulinio karo metu. Tuo metu dauguma žiniasklaidos tyrimų koncentravosi į propagandą. Edward L. Bernays propagandą apibrėžia kaip nuoseklus ir ilgalaikis pastangas kuriant ar formuojant įvykius, kurių tikslas daryti įtaką visuomenės požiūriui. Apžvelgdamas propagandos vystymąsi, jis pastebėjo, kad ji atsižvelgia ne tik į individualią ar masinę nuomonę, bet ir į visos visuomenės sudėtį, kurioje susiduria skirtingos grupės – tas pats asmuo gali priklausyti kelioms bendruomenėms, kurios visos daro įtaką jo pozicijai. Walteris Lippmanas dar praėjusio amžiaus pradžioje iškėlė idėją, kad tai, kaip žmonės elgiasi, yra paremta jų pačių susikurtais arba jiems pateiktais įsivaizdais (angl. pictures). Šie įsivaizdavimai nulemia ne tai, ką žmonės pasiekia, o tik jų pastangas, jausmus, viltis. Autorius propagandą apibūdina kaip siekį modifikuoti tą įsivaizdavimą, į kurį reaguoja žmonės ir tokiu būdu vieną socialinį modelį pakeisti kitu (Lippman 2003: 7). Maxwellas E. McCombsas ir Donaldas L. Shaw išplėtojo darbotvarkės nustatymo (angl. agenda-setting) teoriją. Ši teorija kalba apie procesą, kurio metu žiniasklaida (tikslingai arba netikslingai) daro įtaką tam, kokie įvykiai, klausimai ir asmenys visuomenėje yra laikomi svarbiais. Tokį viešosios nuomonės formavimąsi lemia įvykių, klausimų ir asmenų pristatymo tvarka ir iškėlimas žiniasklaidos pranešimuose. Manoma, kad kuo daugiau dėmesio žiniasklaidos priemonės skiria kokiam nors dalykui, tuo svarbesniu jį laiko visuomenė. Svarbu pažymėti, kad ši teorija teigia, jog žiniasklaida tokiu būdu daro įtaką ne tam, kaip žmonės galvoja apie vieną ar kitą dalyką, o apie ką apskritai jie galvoja. Su darbotvarkės nustatymo teorija taip pat susijusi įrėminimo (angl. framing) teorija, nagrinėjanti, kaip informacija apie naujienas yra pristatoma. Šios teorijos pradininku laikomas Ervingas Goffmanas. Įrėminimas apima tam tikrų žodžių, frazių ar vaizdų naudojimą, tam tikro

<sup>1</sup> Lietuvoje – www.delfi.lt, remiantis 2014 m., vasario mėn., www.audience.lt duomenimis, Didžiojoje Britanijoje – www.bbc.co.uk, pagal 2014 m., vasario mėn. Ofcom duomenis (Prieiga internete: <http://stakeholders.ofcom.org.uk/market-data-research/market-data/communications-market-reports/cmr13/market-context/uk-1.100> ).

konteksto nurodymą, apibūdinant įvykius (McQuail 2010: 380). Taigi, prie tikslingo visuomenės nuomonės formavimo svarstymų veda dar praėjusio amžiaus pradžioje ir viduryje masinės komunikacijos teoretikų padarytos įžvalgos.

Šiuo metu, kalbant apie masinės komunikacijos įtakas, propagandos terminą papildo informacinio karo, informacinių atakų, idėjų kovų, informacinių ir psichologinių operacijų sąvokos. Pastaruoju metu dėmesys vis labiau krypsta į komunikacines grėsmes ir komunikacinį saugumą. Barry Buzan pateikia analitinį saugumo tyrimų (sektorizavimo) modelį. Jis saugumo problemas skiria į penkis sektorius: karinį, politinį, societalinį, ekonominį ir ekologinį. Tomas Janeliūnas šį modelį papildo dar vienu sektoriumi – komunikacinio saugumo. Jis komunikacinį saugumą apibūdina kaip efektyviam valstybės funkcionavimui būtinų komunikacijų ir informacinių procesų bei juos užtikrinančių institucijų saugumą. Janeliūnas išskiria „kietąjį“ (informacinį-techninį) ir „minkštąjį“ (informacinį-psichologinį) komunikacinį saugumą. „Minkštojo“ komunikacinio saugumo objektai yra viešoji informacinė erdvė, specifiniai komunikaciniai kanalai ir masinės komunikacijos priemonės, kurių veiklos rezultatai formuoja visuomenės nuomonę. Jeigu, siekiant politinių tikslų, viešojoje erdvėje yra manipuliuojama visuomenės nuomone, tai gali būti laikoma grėsme valstybės politiniam saugumui (Janeliūnas 2006). Mantas Martišius išskiria tokias pateikiamų žinių kontrolės ir manipuliavimo jomis funkcijas: politinio konteksto formavimas, karinių veiksmų pateisinimas, jų galios, įtakos ir plėtotės garantavimas (Martišius 2012). O. Wæverio konstruktyvistinė saugumizavimo teorija teigia, kad saugumo problemos ir grėsmės yra socialiai konstruojamos – grėsmėmis jos tampa visų pirma dėl to, kad yra taip įvardijamos (Buzan 1998). Galima pastebėti, kad ši teorija tarsi toliau plėtoja prieš tai aptartą įrėminimo teoriją. Turbūt pati plačiausia sąvoka, apimanti informacinius karus ir atakas, yra idėjų kova. Mantas Martišius idėjų kovą apibūdina kaip „pamatinių vertybių ir nuostatų, kuriomis remiantis priimami sprendimai, pateisinami veiksmai, motyvuojami poelgiai ir pan., konkuravimas viešojoje erdvėje“. Autorius taip pat teigia, kad ardomoji veikla gali būti slepiama už tariamo racionalios kritikos arba nuomonių įvairovės šydo. Be to, šiandieninė informacinė visuomenė negali pabėgti nuo šių grėsmių (Martišius 2008). Martin C. Libicki atskirai išskiria psichologinį informacinio karo aspektą. Psichologinis karas apima informacijos naudojimą prieš žmonių protus. Jis išskiria tokias psichologinio karo kategorijas: 1) operacijos prieš valstybės valią, 2) operacijos prieš priešininkų vadovybę, 3) operacijos prieš priešininkų kariuomenę, 4) kultūrinis konfliktas. Visos šios operacijos yra vykdomos pasitelkiant masinės komunikacijos priemones (Libicki 1995: 35–47).

Šiame darbe informacinėmis atakomis laikomas tikslingas dezinformacijos apie įvykius skleidimą, siekiant politinių tikslų. To apraiškomis galėtų būti, pavyzdžiui, žiniasklaidoje tendencingai pasikartojanti specifiskai konotuojama informacija, siekiamų tikslų slėpimas po moralės, demokratijos, tiesos paieškų šūkiomis ir pan. Tyrime analizuojama informacijos konkurencija viešojoje erdvėje ieškant tokių informacinių atakų požymių: 1) nuolat kartojama ta pati mintis ir plėtojama jos idėja, 2) pateikiama prieštaringa informacija, 3) konflikto/krizės pusės viena kitai reiškia kaltinimus apeliuojama į pasaulio bendruomenės moralę, prikišant žmogaus teisių pažeidimus bei agresiją.

### **Tyrimo eiga**

Iš pradžių buvo atlikta chronologinė ir teminė šaltinių analizė pagal datą, naudotą šaltinį, pavadinimą, autorių, išskirtus svarbiausius įvykius. Toliau atlikome kokybinę diskurso analizę, veikėjų ir įvykių predikatų analizę, apibūdinome, kokias istorijas kuria kitų šalių pagrindiniai transliuotojai ir kokia istorija kuriama Lietuvoje.

Atlikę chronologinę ir teminę šaltinių analizę išskyrėme šiuos etapus:

Etapas	Svarbesnių įvykių datos	Kas įvyko?
<b>I etapas</b> 2013 m. lapkričio 21 d. – 2014 m. sausio 15 d.	Lapkričio 21d	Viktoras Janukovyčius atideda asociacijos sutarties pasirašymą su ES, neleidžia Julijai Tymošenko išvykti iš Ukrainos. Prasideda didelio masto protestai. Už savaitės demonstracijose Kijeve dalyvauja per 100 000 žmonių. Įvyksta pirmieji susirėmimai su riaušių policija bei suėmimai. Gruodžio pradžioje demonstracijose Kijeve dalyvauja per 800 000 žmonių.
<b>II etapas</b> 2014 m. sausio 16 d. – vasario 17 d.	Sausio 16-23 d	Aukščiausioji Rada priima prieš demonstracijas nukreiptus įstatymus, nušaujami du žmonės. Šturmuojami vyriausybinių pastatai vakarų Ukrainoje.
	Sausio 28-29 d.	Atsistatydina ministras pirmininkas, anuliuojami prieš protestus nukreipti įstatymai.
<b>III etapas</b> 2014 m. vasario 18 d. – vasario 27 d.	Vasario 18 d.	Prasideda susirėmimai. Žūsta 25 žmonės, tarp kurių 7 policininkai. Susirėmimų priežastys ne iki galo aiškios.
	Vasario 20 d.	Toliau vyksta susirėmimai. Žuvusiųjų skaičius išauga iki bent 88. Kaltinamos spec. pajėgos.
	Vasario 21 d.	V. Janukovyčius pasirašo taikos susitarimą su opozicijos atstovais.
	Vasario 22 d.	Išlaisvinama J. Tymošenko, V. Janukovyčius išvyksta. Parlamentas atstatydina Janukovyčių.
	Vasario 27-28 d.	Prorusiškos pajėgos užima Krymo parlamentą. Prie oro uostų ir kitų strateginių objektų pastebimi Rusijos kareiviai.

1 lentelė. Įvykių etapai

Minėtų šaltinių straipsnius analizavome pagal tokius klausimus:

- Kaip yra apibūdinami pagrindiniai veikėjai: a) Ukrainos (buvusi) valdžia; b) opozicija (ir jos lyderiai); c) protestuotojai (taip pat ar apie juos kalbama kaip apie vieningą grupę ar ne); d) ukrainiečiai (taip pat kokios grupės skiriamos); e) Europa (ES) ir/ar JAV; f) Rusija? Kas yra „gerieji“ ir kas yra „blogieji“?
- Kaip yra apibūdinami pagrindiniai įvykiai?
- Ar yra kalbama apie grėsmes? Jei taip, kas įvardijama kaip grėsmė?
- Iš kokio subjekto pozicijų pateikiama informacija? Kokiais šaltiniais remiamasi?

Išanalizavę šaltinius ir išskyrę atskirų šalių siūlomus pasakojimus, lyginome skirtingus naratyvus, ieškojome pagrindinių informacinių atakų bruožų.

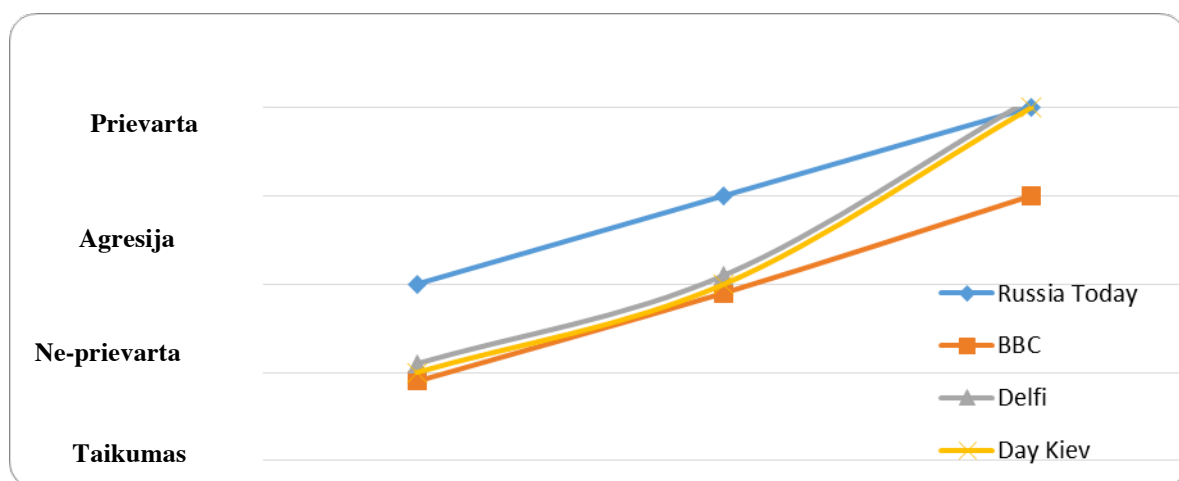
## Tyrimo rezultatai

Analizuojant Maidano įvykių vertinimą, buvo pastebėta, kad jo apibūdinimus visuose keturiuose nagrinėtuose žiniasklaidos šaltiniuose pagal intensyvumo pobūdį galima suskirstyti į keturias kategorijas (2 lentelė).

<b>Taikumas</b> mitingai demonstracijos „visi savi“	<b>Prievarta</b> terorizmas susidorojimas (pilietinis) karas nacizmas
<b>Ne-prievarta</b> susirėmimai (be aukų) protestai	<b>Agresija</b> sukilimas revoliucija susirėmimai (su aukomis) riaušės

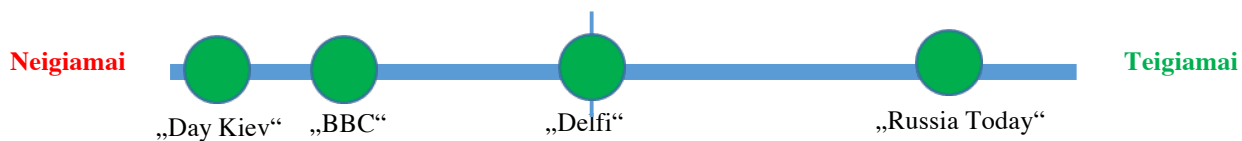
2 lentelė. Maidano įvykių vertinimas

Intensyvėjant Maidano įvykiams, jų apibūdinimai keitėsi visuose nagrinėtuose šaltiniuose. Skirtumai atsiskleidžia vertinant perėjimo iš vienos kategorijos į kitą tempą (1 pav.). Iš grafiko matyti, kad „Day Kiev“ ir „Delfi“ įvykių intensyvumą vertina labai panašiai. „Russia Today“ straipsniuose nuo pat pirmojo etapo Maidano įvykiai apibūdinami stipriau nei kituose šaltiniuose, o „BBC“ užima švelniausią įvykių apibūdinimo poziciją ir aukščiausio intensyvumo kategorijos jų apibūdinimai nepasiekia.



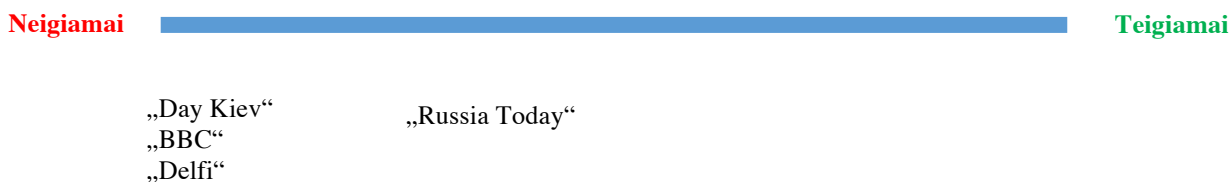
1 pav. Maidano įvykių vertinimo kitimas

Įvykių, nuo kurių prasidėjo kiekvienas analizuojamas etapas, vertinimą galima išdėstyti tiesiškai (2 pav.). „Day Kiev“ Asociacijos sutarties su ES nepasirašymą vertina neigiamai, tačiau sutinkama, kad pasirašius būtų nukentėjusi šalies ekonomika. „BBC“ šį žingsnį kritikuoja, tačiau kritikuoja ir ES. „Delfi“ šiuo klausimu neturi aiškios pozicijos. „Russia Today“ straipsniuose nėra aiškaus teigiamo vertinimo, tačiau taip pat užsimenama, kad sutarties pasirašymas būtų neigiamai atsiliepęs Ukrainos ekonomikai.



2 pav. Asociacijos sutarties nepasirašymo vertinimas

Prieš demonstracijas nukreipti įstatymai „Kiev Day“ vadinami diktatūros įstatymais, „BBC“ – susidorojimu su protestuotojais, neteisėtu, absurdišku manevru. „Delfi“ šių įstatymų priėmimas yra vertinamas neigiamai, pasirodo kritikuojančios ES ir JAV pozicijos, toks sprendimas vadinamas „skubotu“, „ribojančiu pagrindines teises“, „policijos diktatūra“ ir pan. Vėliau tvirčiau išreiškiama neigiama reakcija, „pasmerkimas“, pažymima, kad Ukrainos opozicija šį sprendimą vadina „valdžios užgrobimu“. Taigi, apibendrinus šių trijų šaltinių vertinimus, visus juos galima priskirti neigiamam poliui. „Russia Today“ šių įstatymų aiškiai nevertina, tačiau pateikia ES ir Ukrainos pozicijas, kurios yra neigiamos.



3 pav. Prieš demonstracijas nukreiptų įstatymų vertinimas

„Delfi“ straipsniuose pozicijos ir opozicijos susitarimas vertinamas labiau neigiamai – kaip netenkinantis opozicijos tikslų. „Day Kiev“ pateikia įvairius, tiek teigiamus, tiek neigiamus požiūrius. „BBC“ susitarimą įvardija kaip galimą krizės pabaigos ženklą. „Russia Today“ vertinimai dar labiau teigiami.



4 pav. Pozicijos ir opozicijos susitarimo vertinimas

Rusija skirtinguose šaltiniuose vertinama trejopai (lentelė). Neigiamai ją vertina „Delfi“, „Day Kiev“, „BBC“ (grėsmės ir priešiško kategorijos). „BBC“, panašiai kaip ir kitų veikėjų apibūdinimuose, nepasiekia kraštinės neigiamos pozicijos (šiuo atveju – grėsmės kategorijos). „Russia Today“ Rusijos veiksmus Ukrainos atžvilgiu įvardija teigiamai. Įdomu tai, kaip tie patys veiksmi skirtinguose šaltiniuose įvardijami skirtingai: tai, kas „Russia Today“ vadinama broliškais jausmais / veiksmais Ukrainos atžvilgiu, „Delfi“, „Day Kiev“ ir „BBC“ laiko sovietine retorika ir Ukrainos savinimusi.

<p><b>Grėsmė</b>                  „Delfi“, „Day Kiev“                  aneksija                  okupacija                  suskaidymas                  pavojus nac. saugumui</p>	<p><b>Priešiškumas</b>                  „Delfi“, „Day Kiev“, „BBC“                  ieško naudos                  spaudimas                  propaganda                  savinimasis                  (Ukraina – Rusijos „galinis kiemas“)                  ekonominis spaudimas                  šantažas                  sovietinė retorika                  sankcijos</p>	<p><b>Palankumas</b>                  „Russia Today“                  nesikiša, bet turi ekonominių                  interesų                  broliškumas</p>
--	---	--

3 lentelė. Kaip vertinama Rusija

Delfi“, „Day Kiev“ ir „BBC“ straipsniuose teigiama, jog ES galėtų padaryti daugiau, bet nedaro. „Day Kiev“ ypatingai pabrėžiama, jog ES nepadedą ukrainiečiams, kurie kovoja būtent už jos propaguojamas vertybes. „BBC“ straipsniuose aiškiau nei kituose nagrinėtuose Vakarų žiniasklaidos šaltiniuose yra pažymimi ir aktyvūs ES veiksmai. Kaip ir kitur, iš visų šaltinių ryškiau išsiskiria „Russia Today“ straipsniuose pateikiami vertinimai – čia ES priskiriamos kategoriškai tik neigiamos vertės.

<p><b>Pagalba</b>                  „BBC“                  sankcijos                  tarpininkavimas                  atvira</p>	<p><b>Pasyvumas</b>                  „Delfi“, „Day Kiev“, „BBC“                  nevieninga                  neapsisprendusi                  nesuinteresuota</p>	<p><b>Savanaudiškumas</b>                  „Russia Today“                  kišasi dėl savų interesų                  šališka                  remia radikalus</p>
--	---	---

4 lentelė. Kaip vertinama ES

Apibendrinus visų keturių šaltinių kuriamas istorijas, išryškėja moralizavimo principai arba vertybių sistemos, kuriomis remiantis yra vertinami įvykiai ir taip konstruojamas kiekvienas diskursas (lentelė). „Day Kiev“, „Delfi“ ir „BBC“ straipsniuose įvykiai vertinami teigiamai arba neigiamai remianti tuo, ar jie atitinka demokratijos ideologiją. „Delfi“ straipsniuose įvykiai lyginami su Lietuvos istorine patirtimi. „Day Kiev“ remiasi dar įvairesniais istoriniais pavyzdžiais, o teigiamas vertes suteikia laisvės siekimo veiksams. Taip pat gana ryškus tautos poeto Taraso Ševčenkos vaidmuo – cituojamos jo eilės, veikėjai vertinami pagal tai, ar tinkamai laikosi jo poetinių šūkių. „BBC“ straipsniuose demokratijos siekimas pateisinamas bet kokiomis priemonėmis. „Russia Today“ įvykių teisingumą grindžia nacionalizmo principu, iš kurio taip pat išplaukia kitos vertės – broliškumas, gynyba, naudos siekimas.

<b>„Day Kiev“</b> <i>demokratija</i> istorinė patirtis laisvės siekimas tautos poetas	<b>„Delfi“</b> <i>demokratija</i> istorinė patirtis	<b>„BBC“</b> <i>demokratija</i> „tikslas pateisina priemones“	<b>„Russia Today“</b> <i>nacionalizmas</i> broliškumas gynyba naudos siekimas
---	---	---	---

5 lentelė. Moralizuojantys principai (vertybių sistemos)

Taigi, galima teigti, kad iš visų nagrinėtų šaltinių ryškiau išsiskiria „Russia Today“ formuojamas naratyvas. Dar labiau apibendrinus, iš keturių šaltinių susiformuoja du vienas kitam prieštaraujantys pasakojimai:

1. Vyko ES remiamas Ukrainos perversmas („Day Kiev“, „Delfi“, „BBC“).
2. Ukrainiečiai bandė neteisėtai perimti valdžią („Russia Today“).



## Išvados

Išanalizavus pasirinktus šaltinius, buvo pastebėta, kad kiekvienas jų nuosekliai laikosi savo pasakojimo. Apibendrintai galima padaryti tokias išvadas:

1. Nagrinėtos informacinės erdvės yra gana izoliuotos. Nepastebėta aiškių tendencingų informacijos perėjimų iš vieno šaltinio į kitą. Todėl didesnę dėmesį reikėtų kreipti į vartotojus – į tai, kokiais informacijos šaltiniais jie naudojasi – ir jų sąmoningumo ugdymą.
2. Neaptikome staigaus, radikalaus diskurso pasikeitimo ar tendencingo jo sutankėjimo. Bet kokį diskurso sutankėjimą lėmė įvykių aktyvėjimas, o vertybių sistema, pagal kurią kiekviename šaltinyje vertinami įvykiai, išliko ta pati.
3. Kadangi analizei buvo pasirinkti populiariausi kanalai ir juose aiškių informacinių atakų nepastebėta, toliau vertinga būtų analizuoti tik Lietuvos kanalus – populiariusius ir nišinius, atskleisti diskurso kitimus šalies viduje, taip pat – socialinius tinklus („Facebook“, „Twitter“, etc.), straipsnių komentarus.

## Literatūros sąrašas

1. Baran, S.J., Davis, D. K. 2006. Mass Communication Theory: foundations, ferment, and future. Belmont Calif; London: Thomson / Wadsworth.
2. Bernays, E.L. 1928. Propaganda. Routledge. Interaktyvus. Prieiga per internetą: <http://www.whale.to/b/bernays.pdf> [žiūrėta 2014-04-06].
3. Buzan, B. 1997. Žmonės, valstybės ir baimė: tarptautinio saugumo studijos po šaltojo karo. Vilnius: Eugrimas.
4. Fiske, J. 2008. Populiariosios kultūros supratimas. Vilnius: Žara.
5. Hardt, H. 2004 Myths for the Masses. Blackwell Publishing Ltd.
6. Janeliūnas, T. 2006. Komunikacinio saugumo koncepcija saugumo tyrimuose (daktaro disertacija). Vilniaus universitetas, Tarptautinių santykių ir politikos mokslų institutas.
7. Libicki, M.C 1995. What is Information Warfare? Washington, D.C.: National Defense University Press Interaktyvus. Prieiga per internetą: <http://www.dtic.mil/cgi-bin/GetTRDoc?AD=ADA367662> [žiūrėta 2014-04-06].
8. Lippman, W. 2003. Public Opinion. Interaktyvus. Prieiga per internetą: <http://xroads.virginia.edu/~Hyper/lippman/header.html> [žiūrėta 2014-03-30].
9. Maliukevičius, N. 2008. Rusijos informacijos geopolitikos potencialas ir sklaida Lietuvoje (daktaro disertacija). Vilniaus universitetas.
10. Martišius, M. 2012. Komunikacinės progresijos konstravimas informaciniame kare in Žurnalistikos tyrimai, Nr. 5.
11. McCombs, M.E., Shaw, D.L. 1972. The Agenda-setting Function of Mass Media in The Public Opinion Quarterly. Vol. 36, No 2. p. 176–187. Interaktyvus. Prieiga per internetą: [http://www.unc.edu/~fbaum/teaching/PLSC541\\_Fall06/McCombs%20and%20Shaw%20POQ%201972.pdf](http://www.unc.edu/~fbaum/teaching/PLSC541_Fall06/McCombs%20and%20Shaw%20POQ%201972.pdf) [žiūrėta 2014-03-30].
12. McQuail, D. 2010. Mass Communication Theory: An Introduction. Sixth Edition. London, Thousand Oaks, New Delhi: Sage Publications.

\*\*\*

*Projektą „Mokslo pieva“ organizuoja mokslininkų ir dėstytojų komanda iš Baltijos pažangių technologijų instituto, Kauno technologijos universiteto, Socialinių inovacijų instituto, Vilniaus universiteto ir Vytauto Didžiojo universiteto.*

*Projekto metu atliekami įvairūs tyrimai iš fizikos, IT, socialinių mokslų bei kitų disciplinų.*

*2014 m. projekto „Mokslo pieva“ idėją rėmė UAB „Philip Morris Baltic“. Tyrimų temos, išvados bei rekomendacijos išreiškia autorių asmeninę nuomonę.*

*Daugiau informacijos: [www.mokslopieva.lt](http://www.mokslopieva.lt)*